

УДК 37:32(477) – *Без ідеї чук***СУСПІЛЬНІ НАУКИ ЯК ДУХОВНЕ ПІДГРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ****SOCIAL SCIENCES AS A SPIRITUAL FOUNDATION OF NATIONAL SAFETY****Сабадуха В. О.,**кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
(Івано-Франківськ, Україна),
e-mail: ukrainian_idea@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-9208-2661**Пуйда Р. Б.,**кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри суспільних наук, директор
науково-технічної бібліотеки, Івано-
Франківський національний технічний
університет нафти і газу (Івано-Франківськ,
Україна), e-mail: puyda@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-0438-9415**Sabadukha V.,**PhD in Philosophy, Associate Professor, Ivano-
Frankivsk National Technical University of Oil
and Gas (Ivano-Frankivsk, Ukraine),
e-mail: ukrainian_idea@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-9208-2661**Puyda R.,**PhD in History, Associate Professor, director
of the scientific and technical library, Ivano-
Frankivsk National Technical University of Oil
and Gas (Ivano-Frankivsk, Ukraine),
e-mail: puyda@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-0438-9415

У статті досліджено роль суспільних наук у забезпеченні національної безпеки. *Методологічним підґрунтям дослідження є концепція чотирьох ступенів духовного розвитку людини, яка під різними поняттями проходить від стародавньої філософії до філософії І. Канта, Й. Фіхте, Г. Гегеля. Доведено, що причиною кризи в Україні є панування посередньої особистості, яка не здатна до понятійного й критичного мислення. Суспільні науки, спираючись на застарілі уявлення про людину, формують залежну і непередню людину, в той час як у суспільстві бракує критичної маси зрілих особистостей. Запропоновано в основу викладання суспільних наук покласти концепцію чотирьох ступенів духовного розвитку людини, національні цінності, національні інтереси.*

Ключові слова: національна безпека, суспільні науки, концепція чотирьох ступенів духовного розвитку людини, національні цінності, національні інтереси.

This article examines the role of social sciences to maintain national safety. The research is based on

the concept of the four stages of spiritual growth of a human-being, which under different concepts pass from the ancient philosophy to the philosophy of I. Kant, J. Fichte, G. Hegel. It has been proved that a ground of the crisis in Ukraine is the domination of the mediocre person, who is incapable of conceptual and critical thinking. Social sciences, based on outdated ideas and views of a human being, form a dependent and mediocre person, while society lacks a critical mass of mature individuals. This article suggests the teaching of social sciences to base on the concept of four stages of human spiritual growth, national values and interests.

Keywords: national safety, social sciences, concept of four stages of human spiritual growth, national values, national interests.

Викладання суспільних наук у колишньому СРСР відігравало надзвичайно важливу роль у системі освіти й було ідеологічним підґрунтям соціалістичного способу життя. Після здобуття Україною незалежності, з одного боку, учні-суспільствознавці виявилися неготовими до реформування суспільних наук, а з іншого, – держава не приділяла належної уваги сфері освіти й виховання. Безумовно, за такий стан викладання суспільних наук відповідальність, перш за все, несуть викладачі відповідних кафедр. Проте, Міністерство освіти й науки теж усунулося від проблеми з'ясування ролі й значення суспільних наук в умовах розбудови незалежної держави. Утім, спеціалісти у сфері національної безпеки (НБ) стверджують, що безпека держав у ХХІ ст. визначатиметься рівнем інтелектуально-духовного розвитку людини [1, с. 42]. Варто визнати, що вища школа і школа взагалі виховує не особистостей, а посередностей, які не здатні до критичного мислення, свідомого й відповідального відношення до соціально-політичних подій. В умовах гібридної та інформаційних війн та національної незрілості певної частини громадян України роль суспільних наук зростає. Гібридна та інформаційна війна надзвичайно загострили проблему національної зрілості громадян України та ефективної комунікації. Українське суспільство та його еліта мають знайти гідні відповіді на ці виклики [2, с. 35]. Отже, метою статті є переосмислення місця і ролі суспільних наук у системі національної безпеки України.

Відсутність концепції викладання суспільних дисциплін надало можливість МОН України зменшити кількість аудиторних годин на їх вивчення, що в умовах недостатньо розвинутої національної свідомості є, м'яко кажучи, грубою помилкою, а за великим рахунком загрожуює НБ. За підґрунтя НБ пропонуємо прийняти закон виклика-відгук, відкритий англійським філософом й істориком А. Тойнбі: суспільство деградує і зникає, коли його активна, творча меншість перетворюється на внутрішній пролетаріат [3, т. 1, с. 384–395].

Найбільша загроза для суспільства – це деградація його еліти й втрата духовних засад буття. З точки зору цього закону, МОН України, скасовуючи аудиторні години на вивчення суспільних наук, ~~уважно передумови деградації своєї нації.~~ ^{утворення мислелюдей}

В. Горбулін виокремив три складові НБ: національні цінності – національні інтереси – національні цілі, які запропонував сприймати у формі трикутника. Конститутивним елементом НБ виступають національні цінності, які є найстабільнішим елементом життєдіяльності нації [1, с. 40]. ~~Розвиваючи цю конструктивну ідею, пропонуємо в центр трикутника поставити особистість, яка є уособленням української ідеї, справедливості, патріотизму, національних цінностей, інтересів і цілей. Зробимо пояснення щодо нашого розуміння змісту поняття особистості, бо воно не співпадає з панівними уявленнями. Людина в процесі життя може пройти такі стадії розвитку: залежна особистість, середня особистість, зріла особистість й геній, а може зупинитися на нижчих ступенях духовного розвитку. Сформульовані погляди на сутність людини отримали назву: «Концепція чотирьох ступенів духовного розвитку людини», або метафізична теорія особистості [4, с. 410; 5, с. 123], яка є, з одного боку, узагальненням поглядів Конфуція, Платона, християнських мислителів, І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, українських філософів: І. Вишенського, Г. Сковороди, П. Юркевича, І. Франка на сутність людини, а з іншого, – конкретизує концепцію А. Тойнбі. З позиції концепції чотирьох ступенів духовного розвитку людини ми отримуємо чітку відповідь про приховані процеси, що відбуваються у світовій й українській історії, світоглядні причини гібридного світо(без)порядку [6, с. 9]. Гібридна реальність є результатом негативного впливу посередньої – знеособленої – людини на людську свідомість. Українська реальність перетворилася на симулякр: симуляція демократії, проведення реформ, економічного зростання, поліпшення добробуту громадян і т. ін. Посередня людина перетворює життя на симулякр, утім найстрашніший симулякр маємо у сфері філософії та її викладанні. Ми говоримо, що філософія – це мудрість, а під впливом мудрості викладаємо симулякр. Філософ у незалежній Україні виявився відчуженим від суспільних проблем, але певній частині філософів і політичній еліті це вигідно. Подолання гібридного світоустрою можливо лише шляхом змістовного оновлення суспільних наук, коли вони визнають провідну ідею філософії та суспільного буття: боротьбу знеособленого начала з особистісним, і поставлять у центр уваги виховання особистості, а не посередньої людини [7, с. 88].~~

За українську національну ідею (УНІ) пропонуємо прийняти концепцію чотирьох ступенів духовного розвитку людини, а точніше формування особистості, яка здатна керувати-

ся національними інтересами. ~~Ніколи й вища зокрема, мають бути орієнтовані на виховання критичної маси особистостей.~~ На наше переконання це можливо за таких умов: по-перше, коли суспільство визнає пріоритет духовного, по-друге, покладе концепцію чотирьох ступенів духовного розвитку людини в основу свого буття, по-третє, викладання суспільних наук здійснюватиметься з позиції української ідеї, національних цінностей та інтересів. ~~Значення висновки дозволяють суттєво уточнити взаємозв'язок НБ з викладанням суспільних наук.~~ Суспільні науки формують духовні засади життя нації, відтворюють систему національних цінностей, формують свідомість відповідно до української національної ідеї. На жаль, Україна ще не визначилася зі змістом своєї національної ідеї, системою цінностей, тому в суспільній свідомості переважають матеріальні цінності й панує хаос. ~~Українській еліті необхідно зрозуміти, що суспільні науки є складовою національної безпеки.~~

Уважаємо, що В. Горбулін справедливо підняв проблему особистості на рівень НБ, ~~заклавши особистість є її об'єктом, а держава суб'єктом [1, с. 41].~~ Уточнімо цей висновок: особистість є і об'єктом, і суб'єктом. Гібридна війна наочно демонструє, що субстанцією держави є громадяни, які на ^{на} словах, а на ділі готові самовіддано захищати й розбудовувати свою державу, мають людську гідність, національну самосвідомість, чітко дотримуються норм моралі, своїх прав і обов'язків і готові ціною свого життя відстоювати їх, сприяючи громадянському миру, злагоди в суспільстві та дотримуватись законів.

Іншою об'єктивною підставою розвитку й єдності нації є чітко сформульований й визнаний суспільством національний інтерес, який до цього часу розуміють лише в економічному та політичному аспектах. Національний інтерес є єдністю інтересів людини, громадянського суспільства й держави. Це дійсно так, але такого трактування недостатньо. Національні інтереси мають виступати спонуканням до діяльності для членів суспільства. Отже, національний інтерес має як економічну, політичну, так і духовну складову.

Зазначимо, що задоволення інтересів і потреб людини можливо лише за певної системи суспільних відносин. Інтерес людини полягає в тому, щоб ці відносини були максимально гармонізовані. Дійсний інтерес людини полягає не лише в тому, щоб мати економічні можливості для життєдіяльності, а в тому, щоб система економічних, політичних, правових, культурних відносин сприяла людині бути суб'єктом національного життя, утворювала можливості для особистісної самореалізації. Усвідомлення окремих сторін інтересу (економічного, політичного, правового, соціокультурного) не потребує від людини особливих здібностей і зусиль, і, як правило,

здійснюється в процесі повсякденного життя, утім як формування цілісного уявлення про інтерес нації вимагає системного вивчення суспільних наук. Отже, національний інтерес – це соціальний простір життя людини й нації, який, виступає, з одного боку, зовнішньою передумовою самореалізації, а з іншого, – його творення має бути внутрішньою – духовною – потребою людини.

Осмилюючи соціально-політичні події періоду української незалежності, маємо набратися мужності й визнати, що наша політична еліта діє всупереч світовому досвіду і попередженням вітчизняних моральних і релігійних авторитетів. Так, ще на початку нашої незалежності знаний український філософ С. Кримський, осмилюючи на порозі третього тисячоліття його виклики, зробив висновок, що ХХ ст. опинилося в стані хаосу, створеного посередністю, а тому людство зіткнулося з «феноменом абсолютної помилки» (курсив наш. – В. С., Р. П.) [8, с. 3]. На нашу думку, ця помилка виявляє себе в тому, що людство, з одного боку, на основі матеріалістичних установок намагається подолати стан кризи, а з іншого, суб'єктом діяльності продовжує залишатися посередня людина, яка в принципі не здатна до конструктивної діяльності.

Шукаючи відповідь на історичні виклики перед якими опинилася Україна, С. Кримський пропонує звертатися до ідей, що «пройшли випробування всією всесвітньою історією (на зразок ідеї нації чи Декалогу)», які органічно пов'язані з духовністю й особистістю [8, с. 8–9]. Щодо української ситуації орієнтація на пріоритет духовного надзвичайно актуальна, оскільки передбачає пріоритет особистостей, здатних бути спонукуваними інтересом суспільства як цілісного організму. З цього приводу С. Кримський зазначив: «Жодна країна в жодну епоху не виходила з кризи завдяки виключно економічним обставинам. Адже в основі економічної діяльності лежить певна психокультура, що потребує відповіді на питання: для чого заробляти гроші? Усвідомлення такої психокультури як чинника діяльності й окреслює антикризовий вектор духовності, вказує орієнтири до берега спасіння» [8, с. 7]. Кожна соціально-політична руїна закінчується пріоритетом духовного.

В українських реаліях пріоритету духовного немає альтернативи. Змінити пріоритет матеріального на пріоритет духовного – означає подолати панівне положення в суспільстві людини маси [4, с. 92–110]. Зазначену думку узагальнив Любомир Гузар, зазначивши, що в Україні все робиться навпаки: спочатку економіка, а там все само собою стане прекрасно. Не стане. Ми магімемо добру економіку тільки тоді, коли будемо мати морально здорових людей [9, с. 16].

Отже, вихід України із кризи безпосередньо залежить від наявності в суспільстві активної,

творчої меншості – зрілих особистостей. Життя доводить, що особистостей бракує в усіх сферах суспільства – переважають посередності, які спонукаються власною вигодою, а найчастіше зраджують національні інтереси, маніпулюючи свідомістю громадян. Переконані, що формування спеціалістів, здатних спонукатися українською ідеєю й діяти відповідно національних інтересів, безпосередньо залежить від якості викладання суспільних наук. Отже, держава, з одного боку, має підвищити вимоги до викладання суспільних наук, а з іншого, – треба надати їм відповідний статус.

Проте, в умовах автономії університетів чекати готової концепції викладання суспільних наук недоречно. Треба починати розробляти концепцію на рівні університетів і кафедр.

Викладання суспільних й гуманітарних наук у сучасних європейських вишах підпорядковано формуванню певних компетенцій. Спеціаліст має бути, по-перше, політично й соціально компетентним, здатним нести відповідальність за відтворення соціальної справедливості й функціонування демократичних інститутів, уміти регулювати конфлікти, ненасильницьким способом; по-друге, мати здатність до життя в багатокультурному, багатонаціональному суспільстві й навички толерантного ставлення до представників інших культур, мов та релігій; по-третє, мати компетенції до письмового й усного спілкування й зокрема іноземними мовами; по-четверте, володіти компетенціями, що пов'язані з функціонуванням інформаційного суспільства; по-п'яте, мати потребу до постійного підтримання професійної конкурентоспроможності, здатності до адаптації в умовах, що постійно змінюються [10, с. 8–10].

Зазначений підхід до якостей спеціаліста з вищою освітою має сенс, утім, він охоплює лише сферу професійної діяльності. На жаль, в умовах реформування школи говорять лише про компетенції і не згадують про духовні цінності. Не закреслюючи запропонованих Радою Європи підходів до гуманітарної складової освіти, розширимо ці компетенції щодо духовних засад буття. Людина з вищою освітою мусить володіти компетенціями до відтворення духовних засад буття. Спеціально підкреслимо, що компетенції, запропоновані Радою Європи, не закреслюють національні цінності й інтереси й не повинні стояти над ними.

Процес переосмислення призначення суспільних наук, місця та ролі гуманітаріїв в українських реаліях відбувається дуже повільно. Звичайно, постає нова проблема, за яких умов викладачі кафедр суспільних наук зможуть повернутися до свого первородного призначення: виконувати роль носія духовних цінностей і духовного провідника. Уважаємо, що це може відбутися лише тоді, коли вони доведуть до суспільної свідомості загальну причину людських негараздів: панування в світі людини посеред-

нього ступеня розвитку. Змінюються культури, ідуть у небуття держави – усе тече, утім, «вічним» залишається панівне становище в суспільстві людини посереднього рівня розвитку. Духовне відродження людської спільноти, і української зокрема, залежить від переосмислення гуманітаріями свого призначення.

В умовах кризи знеособленого буття суспільствознавці мають взяти на себе відповідальність за розв'язання таких теоретичних проблем: по-перше, обґрунтувати й довести, що боротьба знеособленого начала з особистісним є провідною тенденцією в розвитку як буття, так і світового духу; по-друге, на її основі сформулювати українську державну ідеологію й донести її до свідомості політичної еліти. Події, що склалися після Революції Гідності – це реальний шанс суспільствознавцям реабілітуватися й очолити рух української нації, до особистісного буття. Подолання конфлікту знеособлене / особистісне потребує відродження ролі філософії й суспільних наук взагалі.

Осмилюючи причини, завдяки яким, Україна вистояла у 2014–2015 роках у найтяжчий період гібридної війни варто зазначити, що це сталося завдяки пріоритетній ролі духовних цінностей. Уважаємо, що формування здатності до відтворення духовних засад буття та виховання молоді в дусі національних цінностей та інтересів має бути у центрі уваги не лише викладачів суспільних наук, але й держави. У національних цінностях та інтересах молода людина має побачити й відчути себе органічною складовою суспільства. Лише за таких умов національні інтереси можуть бути підґрунтям самореалізації. Спеціально зауважимо, що автоматично таке поєднання не відбудеться. Чому держава в умовах інформаційної й гібридної війни не приділяє належної уваги суспільним наукам і взагалі духовним цінностям? А тому, що в суспільстві переважає посередність. Умовою розв'язання проблем і суперечностей є визнання світоглядного закону: «Особистість – принцип буття». Цей закон означає, що пріоритет у суспільстві має належати особистостям, які здатні діяти в інтересах суспільства. Виховання особистості потребує економічної, політичної, моральної уваги з боку держави як гарантії її.

Цілісне розуміння української ідеї, національних цінностей, інтересів і цілей нації потребує від суспільствознавців чітко усвідомленої особистісної позиції, державницького мислення й визнання значущості суспільних наук для забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Горбулін В. П. Через роки, через відстані... Держава та особистість / В. П. Горбулін. – К.: Саміт-Книга, 2006. – 306 с.
2. Пуйда Р. Аспекти історії культури у міжнародній комунікації суспільства / Р. Пуйда // Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Київ, Україна 10-11 листопада 2017). – Київ. – 120 с.

3. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: (скорочена версія томів I–VI Д. Ч. Сомервелла): в 2 т. / пер. з англ. В. Шовкуна. К.: Основи, 1995. Т. 1. 614 с.; Т. 2. 406 с.

4. Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. – 647 с.

5. Сабадуха В. О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: монографія / В. О. Сабадуха. – 2-е вид., випр. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2012. – 176 с.

6. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К.: НISD, 2017. – 496 с.

7. Сабадуха В. О. Декаданс філософії: причини і наслідки / В. О. Сабадуха // Глобалізований світ: випробування людського буття: Міжнародна науково-теоретична конференція, 6–7 жовтня 2017 р.: матеріали доповідей і виступів. – Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. – С. 139–143.

8. Кримський С. Б. Заклики духовності ХХІ століття: з циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім. А. Оленської-Петришин / С. Б. Кримський. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 32 с.

9. Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами / Упор. К. Шоткіна. – Львів: Друкарські куншти, 2013. – 120 с.

10. Перегуда Є. Про нерозривність союзу фізиків і ліриків / Є. Перегуда // Український тиждень. – 2015. – №8 (380). – С. 32–34.

References

1. Horbulin V. P. Cherez roky, cherez vidstani... Derzhava ta osobystist / V. P. Horbulin. – K.: Samit-Knyha, 2006. – 306 s.

2. Puida R. Aspekty istorii kultury u mizhnarodnii komunikatsii suspilstva / R. Puida // Aktualni tendentsii rozvytku suspilnykh nauk v Ukraini: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, Ukraina 10-11 lystopada 2017). – Kyiv. – 120 s.

3. Toynbi A. Dzh. Doslidzhennia istorii: (skorochena versiiia tomiv I–VI D. Ch. Somervella): v 2 t. / per. z anh. V. Shovkuna. K.: Osnovy, 1995. T. 1. 614 s.; T. 2. 406 s.

4. Sabadukha V. O. Metafizyka suspilnoho ta osobystisnoho buttia: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH, 2019. – 647 s.

5. Sabadukha V. O. Ukrainska natsionalna ideia ta kontseptsiiia osobystisnoho buttia: monohrafiia / V. O. Sabadukha. – 2-e vyd., vypr. – Ivano-Frankivsk: Foliant, 2012. – 176 s.

6. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front: monohrafiia / za zah. red. V. P. Horbulina. K.: NISD, 2017. – 496 s.

7. Sabadukha V. O. Dekadans filosofii: prychny i naslidky / V. O. Sabadukha // Hlobalizovanyi svit: vyprobuvannia liudskoho buttia: Mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia, 6–7 zhovtnia 2017 r.: materialy dopovidei i vystupiv. – Zhytomyr: Vyd-vo Yevenok O. O., 2017. – S. 139–143.

8. Krymskyi S. B. Zaklyky dukhovnosti KhKhI stolittia: z tsyklu shchorich. pamiat. lektsii im. A. Olenskoi-Petryshyn / S. B. Krymskyi. – K.: Vyd. dim «KM Akademiia», 2003. – 32 s.

9. Try dorohy: Besidy Blazhennishoho Liubomyra Huzara z zhurnalistamy / Upor. K. Shchotkina. – Lviv: Drukarski kunshty, 2013. – 120 s.

10. Pehuda Ye. Pro nerozryvnist soiuzu fizykyv i lirykyv / Ye. Pehuda // Ukrainskyi tyzhden. – 2015. – №8 (380). – S. 32–34.